

EDUKATË QYTETARE

HYRJE

Programi i edukatës qytetare për klasën VIII është hartuar duke pasur parasysh moshën e nxënësve, njohuritë dhe shkathtësitë e fituara nga mësimi i kësaj lënde në klasat e mëparshme, por edhe nga lëndët e tjera që ofrojnë përmbajtje të përafërta me edukatën qytetare.

Njohuritë e fituara nga kjo lëndë nëpër klasat e mëparshme i shërbejnë nxënësit si bazë për krijimin e njohurive dhe shkathtësive të reja nga fusha e qytetarisë – kryesisht të atyre që lidhen me të drejtat e njeriut, detyrat dhe përgjegjësitë e qytetarit si dhe me jetën ekonomike – si një prej aspekteve më të rëndësishme të jetës shoqërore. Liritë dhe të drejtat njerëzore janë shtruar edhe në klasat e mëparshme (sidomos në klasën VI) por në klasën VIII fusha e të drejtave, detyrave dhe përgjegjësisë do të ndërlihet më tepër me fushën e ekonomisë. Kjo ndërlihdje e njohurive dhe shkathtësive qytetare me fushat shumë konkrete si ekonomia, prodhimi, konsumi, shkenca dhe teknologjia, u ndihmon nxënësve të parapërgatiten si akterë të ardhshëm e të rëndësishëm në planin e sferës më vitale të shoqërisë – ekonominë.

Nxënësit e klasës VIII janë në moshën kur rumbullakësojnë një cikël të rëndësishëm të shkollimit dhe duhet të rifillojnë ciklin tjetër po ashtu shumë të rëndësishëm - atë të orientimit dhe pastaj përcaktimit profesional. Njohuritë e fituara më parë për klubet, shoqatat dhe institucionet, do t'u shërbejnë nxënësve si përvojë e rëndësishme për të cilën do të bëhet përshtatja më e lehtë e logjikës së aktivitetit vullnetar me logjikën e punës dhe aktivitetit profitabil. Këtë do ta mundësojnë edhe njohuritë dhe shkathtësitë e fituara për rolin e shkencës dhe të teknologjisë në jetën e njeriut dhe në zhvillimin e përgjithshëm të shoqërisë.

QËLLIMET E LËNDËS

Lënda e edukatës qytetare në klasën e tetë ka për qëllim:

- Të bëjë vetëdijësimin e nxënësit për rëndësinë e respektimit të të drejtave dhe përgjegjësiwe njerëzore dhe t'i ndihmojë në zhvillimin e aftësiwe për kundërshtimin e diskriminimit mbi bazën e moshës, gjinisë, prejardhjes etnike, statusit ekonomik etj.
- Përgatitjen e nxënësit për pjesëmarrje aktive në jetën sociale, ekonomike dhe politike në shoqërinë demokratike kosovare.
- T'i ndihmojë nxënësit të kuptojë rëndësinë e shfrytëzimit të planifikuar të pasurisë vendore, mënyrën dhe rëndësinë e menaxhimit të drejtë të resurseve ekonomike të Kosovës.
- T'i zhvillojë njohuritë e nxënësit për rolin e shkencës dhe të teknologjisë për zhvillimin ekonomik dhe shoqëror, por edhe për prosperitetin e përgjithshëm social dhe personal.

OBJEKTIVAT E LËNDËS

Në bazë të qëllimeve të lëndës së edukatës qytetare, nxënësi i klasës së tetë duhet të arrijë këta objektiva:

Të zhvillojë qëndrimet dhe vlerat:

- Në fushën e tolerancës ndaj personave me përkatësi tjetër gjinore, etnike, fetare, kulturore, racore;
- Duke i kundërshtuar format e ndryshme të diskriminimit mbi bazën e moshës, gjinisë, përkatësisë fetare, kombëtare, racore.

Të njohë:

- Ligjin e punës, të drejtën për punë si njëra ndër të drejtat themelore si dhe konventat ndërkombëtare për mbrojtjen e punëtorëve në punë;
- Konceptet si: ndërmarrje, kompani, korporatë, menaxhim dhe konceptet e tjera që lidhen me fushën e ekonomisë dhe të tregut;
- Format e ndryshme të ndërmarrjeve (ndërmarrje publike, private, e përzier).
- Gjendjen dhe resurset kryesore të ekonomisë kosovare.

Të kuptojë

- Detyrat dhe përgjegjësitë e qytetarit në përgjithësi, por edhe detyrat dhe përgjegjësitë e punëtorit, udhëheqësit dhe drejtorit në ndërmarrje;
- Rëndësinë e pjesëmarrjes aktive në qeverisjen e ndërmarrjeve dhe mënyrat e ndikimit në qeverisje;
- Format e ndryshme të diskriminimit dhe të shfrytëzimit të punës së fëmijëve.

Të vlerësojë

- Përbushjen e detyrave dhe të përgjegjësive që i përkasin si qytetar.

Të zbatojë

- Detyrat dhe përgjegjësitë personale që kanë të bëjnë me jetën në familje, në shkollë, në komunitet dhe në shoqëri.

Të analizojë

- Efektet e veprimeve që kanë të bëjnë me konsumin dhe me kursimin e të mirave materiale.

Të sintetizojë

- Rolin e shkencës dhe të teknologjisë në zhvillimin e përgjithshëm të ekonomisë dhe të shoqërisë.

STRUKTURA E LËNDËS

Edukata qytetare në këtë klasë mësohet me nga 1 orë në javë gjatë 18 javëve

KATEGORITË	NËNKATEGORITË	NUMRI I ORËVE
TË DREJTAT DHE PËRGJEGJËSITË	Liritë dhe të drejtat e njeriut /fëmijëve	3
	Detyrat dhe përgjegjësitë	2
EKONOMIA DHE TEKNOLOGJIA	Puna, prodhimi dhe konsumi	5
	Tregu dhe shpërndarja	4
	Shkenca, teknologjia dhe shoqëria	4

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

Liritë dhe të drejtat e njeriut / fëmijëve

Nxënësi të mësojë: çka janë dhe cilat janë të drejtat qytetare, kulturore, ekonomike, politike, dhe sociale; mbrojtjen ligjore të të drejtave të njeriut; cilat janë organizmat për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut në Kosovë dhe në botë;

Rezultatet e pritshme

Nxënësi:

- ▣ Dallon llojet e ndryshme të organizatave dhe të shoqatave për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe të fëmijëve;
- ▣ Kupton format e ndryshme të diskriminimit në punë;

Detyrat dhe përgjegjësitë

Nxënësi të mësojë: çka janë detyrat dhe të përgjegjësitë e qytetarit në shoqërinë demokratike; për respektimin e ligjit, respektimin e të drejtave të njeriut, pagesën e taksave, pjesëmarrjen në qeverisje; çka është ndjenja e përgjegjësisë.

Rezultatet e pritshme:

Nxënësi:

- ▣ Përshkruan detyrat dhe përgjegjësitë e qytetarit në shoqërinë demokratike;
- ▣ Dallon detyrat prej përgjegjësisë;

Puna, prodhimi dhe konsumi

Nxënësi të mësojë:

Për punën si aktivitet dhe kusht i domosdoshëm i ekzistencës njerëzore dhe i mirëqenies sociale; ligjin e punës; të drejtat e punëtorëve dhe mbrojtjen në punë.

Çka është ekonomia? Ekonomia tradicionale, ekonomia e planifikuar dhe ekonomia e tregut; degët e ekonomisë; ekonomia e Kosovës.

Procesi dhe faktorët e prodhimit. Sistemi i qarkullimit të kapitalit dhe investimet. Sistemi i pagesave, bankat, tatimet.

Shkollimi, profesionet, si dhe nevojat e përhershme për aftësim profesional.

Problemet sociale si papunësia, varfëria në Kosovë dhe në botë.

Rezultatet e pritshme:

Nxënësi:

- ✚ Kupton se puna është kusht i rëndësishëm për begatimin e jetës personale, familjare dhe kolektive;
- ✚ Dallon ekonominë tradicionale, ekonominë e planifikuar dhe ekonominë e tregut;.

Tregu dhe shpërndarja

Nxënësi të mësojë çka është: tregu dhe ekonomia e tregut; konkurrenca dhe monopoli; oferta dhe kërkesa; tregu lokal, rajonal dhe ai botëror; transporti dhe llojet e transportimit; çmimi dhe cilësia e mallit; reklama dhe marketingu.

Rezultatet e pritshme:

Nxënësi:

- ✚ Kupton se tregu është forma më e përhapur e këmbimit të të mirave materiale;
- ✚ Shpjegon çka është oferta dhe çka është kërkesa;

Shkenca, teknologjia dhe shoqëria

Nxënësi të mësojë për: rolin e shkencës dhe të teknologjisë në zhvillimin e ekonomisë, industrisë, kulturës dhe jetës së përditshme; revolucionin informatik dhe ndikimin e internetit;

Rezultatet e pritshme:

Nxënësi:

- Shpjegon rolin e shkencës dhe të teknologjisë si faktorë shumë të rëndësishëm për zhvillimin e shoqërisë;

QASJA NDËRLËNDORE DHE NDËRPROGRAMORE

Për dallim prej klasave të mëparshme, përmbajtja programore e edukatës qytetare për klasën VIII pak a shumë dominohet prej temave që i përkasin fushës së ekonomisë dhe të teknologjisë. Fakti se në këtë plan dhe program janë futur probleme nga fusha e ekonomisë, flet se edukata qytetare ka lidhje me **ekonominë**. Disa koncepte themelore nga fusha e ekonomisë si: kapitali, investimi, paraja, tregu, prodhimi, konsumi etj., do të jenë pjesë mësimore të planit dhe programit të kësaj lënde.

Lidhjen me **historinë** e mundësojnë përmbajtjet programore të katër nënkategorive kryesore lëndore: (1. Liritë dhe të drejtat e njeriut, 2. Puna, prodhimi dhe konsumi dhe 3. Tregu dhe shpërndarja, dhe 4. Shkenca dhe teknologjia). Përmbajtjet mësimore të këtyre temave do të lidhen edhe me aspektet historike të zhvillimit të tyre që do të mësohen edhe në lëndën e historisë. Pra, me **historinë**, edukata qytetare ka lidhje të ngushtë po aq sa edhe me **gjeografinë**, sepse trajtohen probleme shoqërore ekonomike që kanë të bëjnë me vende të ndryshme dhe në kohë të ndryshme.

Edukata qytetare lidhet me **gjuhën shqipe** për faktin se kultura gjuhësore e nxënësit pasurohet edhe me terma dhe shprehje nga fusha e ekonomisë, gjë që ndihmon në zhvillimin e kulturës qytetare të nxënësit.

Me **artin figurativ**, ka lidhje sepse përmes figurave (grafikonëve, tabelave) ose vizatimeve të tjera paraqiten në formë vizuale problemet e ndryshme ekonomike, shoqërore dhe qytetare.

Me **matematikën** po ashtu krijon lidhjen, duke përdorur grafikë, shifra dhe llogaritje të ndryshme statistikore.

Me **fizikën** dhe **teknologjinë** lidhet nëpërmjet përmbajtjeve që dalin nga nënkategoria: shkenca dhe teknologjia, si dhe me nevojën e përdorimit të mjeteve teknike: kompjuterëve, kasetofonave, kamerave, diktafonave, fotoaparateve etj., në mësimin e kësaj lënde.

METODOLOGJIA

Për të realizuar planin dhe programin e edukatës qytetare do të duhej që mësimit të t'përdorin disa metoda - varësisht nga përmbajtje, por edhe nga detyrat që duhet t'i realizojnë nxënësit në kuadër të kësaj lënde. Shpjegimet dhe diskutimet në klasë, leximi i literaturës, puna në grupe, puna individuale, aktivitetet praktike, shfrytëzimi i internetit, aktivitetet skenike, shfrytëzimi i multimedive, vizitat në terren, mbledhja e të dhënave, përpunimi dhe paraqitja e tyre përbëjnë metodat që do të përdoren në mësimitin dhe mësimitin e edukatës qytetare.

Metodologjia e mësimit është proces i gjatë i cili nuk fillon dhe nuk mbaron në klasë, por përfshin tri etapa:

1. Planifikimin dhe përgatitjen;
2. Zhvillimin e mësimit, drejtimin e mësimit, klimën në klasë, disiplinën dhe vlerësimin e përparimit të nxënësve. E.R.R. (shih literaturën nr. rendor 11);
3. Vetëvlerësimin dhe reflektimin pas mësimit.

Mësimitin, mësimitin dhe ndërlidhja e pozicioneve arsimtar-nxënës përqendrohet në tri faza.

1. Para mësimit,
2. Gjatë mësimit,
3. Pas mësimit.

Në etapën e parë hyjnë: motivimi, objektivat, vlerësimi, burimet dhe mbikëqyrja e kohës etj.

Në etapën e dytë struktura e orës E.R.R.

Në etapën e tretë hyjnë: zgjerimi përtej temës (veprimtari të zgjeruara)

Ajo që e karakterizon mësimitin e suksesshme është menaxhimi i orës mësimore nga ana e arsimtarit, duke përdorë edhe përzgjedhur teknika dhe metoda të përshtatshme gjatë orës. Po i përmendim disa sosh.

Në evokim: organizuesit e përparuar, organizuesi grafik, breinstorming, leximi i drejtuar, shkrimi i lirë etj.

Në realizim të kuptimit: I.n.s.e.r.t. ditari dy pjesësh, mësimitin e ndërsjellë, leksioni i avancuar etj.

Në reflektim: kllaster, rrjeti i diskutimit, ese 5min. A.T.S. etj.

Është shumë e rëndësishme që mësimitdhënësi të jetë i aftë në planifikim dhe përgatitjen e orës mësimore, organizimin e të nxëniet, drejtimin e klasës, motivimin e nxënësve, komunikimin me ta si dhe gjykimin dhe vlerësimin e tyre.

VLERËSIMI

Përparimi i nxënësve në edukatën qytetare nuk mund të matet vetëm me momentin e pyetjes, por në gjithë procesin e angazhimit dhe pjesëmarrjes aktive në klasë, në shkollë, në komunitet. Me rastin e vlerësimit të nxënësve në edukatën qytetare nuk duhet mbështetur vetëm në informatat njohëse, por edhe në shkathtësitë e treguara në aktivitetet e ndryshme praktike si sjelljet me rrethin, vrojtimit në komunitet, mbledhjen e të dhënave dhe fakteve të rëndësishme për shpjegimin e temave të parapara me plan dhe program të kësaj lënde.

Pse bëhet vlerësimi?

- Për të siguruar informacion rreth përparimit të nxënësve,
- për t'i motivuar nxënësit,
- për t'i realizur objektivat e planifikuara,
- për të vlerësuar gatishmërinë e nxënësve për nxënie në të ardhmen.

Vlerësimi duhet të jetë sistematik dhe i llojllojshëm. Këto janë llojet e vlerësimit të cilat mund dhe duhet të zbatohen në lëndën edukatë qytetare: vlerësimi formues, përbledhës, diagnostikues, i brendshëm, i jashtëm, i përditshëm, paraprak, i vazhdueshëm, objektiv etj.

Realizimi i vlerësimit, siç po shihet, bëhet në forma dhe lloje të ndryshme: me gojë, me shkrim, në praktikë, tema përbledhëse, dosje, teste, detyra dhe provime. Këto lloje vlerësimesh bëhen me qëllim që nxënësit të krijojnë shprehje pune, aftësi shkrimi, leximi, aftësi studiuëse, organizuese, aftësi personale dhe shoqërore si, motivimi për të punuar në grup. Ky lloj diversiteti vlerësues ndihmon në kompleksin e formimit të personalitetit të nxënësit.

Përparimi i nxënësve në edukatën qytetare nuk mund të matet vetëm me momentin e pyetjes, por në gjithë procesin e angazhimit dhe pjesëmarrjes aktive në klasë, në shkollë, në komunitet. Me rastin e

vlerësimin të nxënësve në edukatën qytetare nuk duhet mbështetur vetëm në informatat njohëse, por edhe në shkathtësitë e treguara në aktivitetet e ndryshme praktike si sjelljet me rrethin, vrojtimit në komunitet, mbledhjen e të dhënave dhe fakteve të rëndësishme për shpjegimin e temave të parapara me plan dhe program të kësaj lënde.

Vlerësimi nuk duhet të jetë vetëm proces i njëanshëm (arsimtar – nxënës), por ai duhet të jetë proces i shumanshëm. Te nxënësit duhet të kultivohen shprehjet e vlerësimit kritik për përmbajtjet dhe për metodologjinë e mësimdhënies e të vlerësimit.

Për të mirën e shkollës, komunitetit e sidomos të vetë nxënësve do të duhej që shkolla të krijojë kushte që nxënësit, jo vetëm të vlerësohen, por edhe vetë të vlerësojnë.

LITERATURA

1. David C.Saffell, *CIVICS Responsibilities and Citizenship*, Grade 9, Ëesterville, Ohio, 2000
2. James E. Davis & Phyllis Maxey Fernlund, *CIVICS Participating in Government*, New Jersey 2001
3. Center for Civic Education, *We the People...*, Level II, 1993
4. Richard T. Schaefer & Robert P. Lamm, *Sociology*, The McGraë-Hill Companies, Inc. 1998
5. Zejnullah Gruda, *Mbrojtja Ndërkombëtare e të Drejtave të Njeriut I, II*, Universiteti i Prishtinës 2001
6. Erlehta Mato, Bajram Shatri, *Edukata qytetare 6*, Libri Shkollor, Prishtinë, 2004
7. Erlehta Mato, Bajram Shatri, *Edukata qytetare 7*, Libri Shkollor, Prishtinë, 2004
8. Ali Jakupi, Demë Hoti, Erlehta Mato, Bajram Shatri, *Edukata qytetare 8*, Libri Shkollor, Prishtinë, 2004
9. Shemsi Krasniqi, *Edukata qytetare*, klasa VI, Dukagjini, Pejë, 2004
10. Muhamet Mazreku, *Edukata qytetare*, Klasa IX, Libri shkollor, Prishtinë 2003
11. Xhemali Beluli, *Kultura qytetare*, klasa VII, Shkup 2002

12. Ahmet Maçellari, Sulo Hadëri, Dhori Kule, Stefan Qirici, *Hyrje në ekonomi*, Pegi, Tiranë 2002
13. Halim Haziraj, *Ekonomia e mirëqenies dhe problemet sociale*, Suharekë, 2003

14. *Planifikimi i mësimit dhe vleresimi*, KEC & ARA, Tiranë 2001
15. Bardhyl Musai, *Metodologjie e mësimeve*, Tiranë 2003
16. Bardhyl Musai, *Psikologji e edukimit*, Tiranë 1999
17. Osman Buleshkaj & Robert C. Nizzi, *Mesazhe nga klasa*, KEDP 2003
18. www.dadalos.org
19. www.unicef.org
20. www.ilo.org